

MODERN SEMANTİK TEORİSİ İLE TERCÜME TEORİSİ ARASINDAKİ İLİŐKİLER¹

Henry SCHOGT

Tercüme: Fikret TURAN*

Biri doğrudan anlam, diğeri de anlamın aktarılmasıyla ilgili olan semantik ile tercüme arasında inkar edilemez bir ilişki olmasına rağmen, semantik teorisi ile tercüme teorisi yakından ilgili değildir. Bundan dolayı, tercüme uzmanları sık sık semantik teorisinin ilkelerinden yararlanmaktan ziyade, bunları daha çok sıkıntı kaynağı olarak görürler. İkisi arasında bu kadar az pozitif ilişki varken, gerekli açıklamaların bu olaylar için yapılıp yapılamayacağını anlamak açısından semantik ve tercümenin ilgili alanlarını incelemek gerekir.

Semantik teorisinin anlamla ilgili olduğunu söylemek, bize küçük bir sözlüğün vereceği bilgilerden daha fazlasını vermeyecektir. Bu yüzden, semantiğin araştırdığı bazı ana sorunları belirlemek gerekir. Geniş kapsamlı olmadan ve önemlilik sırası kurmadan semantiğe dair şu noktaları zikredebiliriz:

a) Dil, düşünce ve dış dünya arasındaki bağın felsefi ve epistemolojik problemleri.

b) Dilin anlamlı bir ögesi ile bu dilde yapılan analizlerin aynı seviyedeki diğer öğeleri arasındaki bağ.

Aynı dili konuşan bireyler arasındaki sözlü veya yazılı iletişim

1 İlk problem, genel olması ve herhangi belirli bir dille bağlantılı olmamasına rağmen, çevirmen için önemli dolaylı anlamlar taşır. Eğer dil, düşünce

¹ Bu makale İngilizce aslından çevrilmiştir. Schulte, Ramer John Biguenet (haz.), *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, Chicago: University of Chicago, 1992, s. 193-203

* Doç. Dr., Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

ve gerçeklik arasında bir bağlantı varsa (*Dil, Düşünce ve Gerçeklik* Benjamin Lee Whorf'un seçilmiş yazılarının bir bölümününun başlığıdır)², farklı gerçeklikler farklı diller meydana getirir, ancak aynı zamanda farklı diller farklı gerçeklikler oluşturur. En gelişkin şekliyle Sapir-Whorf hipotezi denilen düşünce, birinin diğerinin dilini öğrense bile, aynı anadili paylaşmayan iki insan arasındaki iletişimin imkansız olduğu görüşünü ileri sürer. Bir yabancı dil öğrendiğini sananlar bile kendi anadillerinin değerler sisteminin tutsakları olurlar ve bu yüzden dillerini çok iyi öğrendiklerini düşündükleri insanlarla iletişim kurmakta yetersiz kalırlar.

Bu, teoriyle pratik arasındaki çelişmenin bariz bir örneğidir. Hiç kimse Sapir-Whorf hipotezini tamamıyla doğru kabul etmez. Ancak şunu inkar etmek zordur ki, birinin konuştuğu dil dış dünya öğelerine odaklanmıştır ve diğer dillerin dikkate almadığı yada kavramlaştırmadan bıraktığı soyut durumlar için kavramlar yaratır. Sozlu sistemler, birisinin zamansallığa ve öncelik/sonralık ölçüsüne önem verdiği, diğer birisinin de açıkça doğrudan zaman karakteri göstermeyen ve aspekti one çıkardığı yerlerde farklılaşabilirler.³ İlk dil aspekt, ikinci dil zaman ifade etse bile, bu kategorilerin birinci dereceden önemi yoktur, çünkü zaman ve görüş açısından iki dil arasında gerçek bir eşitlik yoktur.

2) Bu yaklaşım, her ögenin aynı seviyedeki diğer öğelere göre yeri bakımından ve onlar sayesinde tanımlandığı için analizlerle ilgili ikinci semantik konusunu doğurur.

Soyutlanmış tek tek fiziksel özellikler yerine, dilbilim öğelerinin yapılaşması ile bunların fonksiyonel bir bakış açısından tanımlanışı prensibi, başta Trubetzkoy⁴ olmak üzere Prague yapısalcuları tarafından ortaya konan fonoloji/fonemik anlayışından en iyi şekilde anlaşılır. Fonemlerin oluşturulması gibi anlamlı birlikler oluşturma çabaları şu ana kadar ancak sınırlı ölçüde başarılı olmuştur.

Craindre (korkmak) ve *redouter* (korkmak) fiilleri ile *avoir peur* (korkmak, korkmuş olmak) sözlü ifadesini tartışırken, Saussure, üç ünitiden her birinin değerinin kendisi dışındaki iki ünitenin varlığı ile belirlendiğini daha önce vurgulamıştı.⁵ Ne yazık ki Saussure bunların ne ölçüde değiştiği ve farklılıkların zihinsel içerikli olup olmadıkları konusunu net ve belirgin olarak ortaya koymamıştır. Bu durum da, yananlam ve özanlam ile çeviri tartışmalarında önemli rol oynayan anlamın algısal ve algıdışı öğelere bölünüşü sorununu gündeme getirmiştir.

² B L Whorf, *Language, Thought and Reality: Selected Writings*, ed J.B Carroll, Cambridge, Mass MIT Press, 1956.

³ Karşılaştırmacı B Comrie, *Aspect*, Cambridge Cambridge University Press, 1976

⁴ N S Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, Travaux du Cercle Linguistique de Prague (TCLP), no 7 (Prague, 1939)

⁵ F de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris Payot, 1962 s 160

Semantik yada kavramsal anlam çalışmaları, sözcüğüne (lexicon) uygulandığı şekliyle yapısal metodun sınırlamalarını ve olanaklarını Saussure tarafından gösterilen örneklerden daha açık anlatmaktadır. Alan fikri, açık ve sınırsız envantere ait yapım birlikleri sorununa kısmi çözüm olarak görülmektedir. Her bir dilde bulunan ve sayıları nadiren 75'i geçebilen (kı çoğu zaman daha az sayıda olan) birlikler ile sınırlanmış fonemlerin aksine, leksik birlikler sayıca o kadar çoktur ki "her birlik aynı düzeydeki tüm diğer birlikleri etkiler" ilkesi, sözcüğü için butünüyle geçersiz kalır. Bu ilkenin doğruluğunu savunsak bile bunun kanıtlanması mümkün değildir. Fakat, daha sınırlı ve homojen bir sözcüğü için fonolojik sistemin belirgin özelliklerine benzer bir durumun varlığını kabul edebiliriz. Buna karşın, bazı benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da bulunmaktadır.

a) Fonemler özgül birliklerdir. Halbuki leksemeler (sözlükte madde başı kelimeler) daha belirsizdirler, yani bunlar hakkında genel kural belirlemek zordur. Bazı örneklerde anlam özeldir (akrabalık terminolojisi gibi), ancak çoğu zaman farklı anlam-alanlarında açık ve belirgin sınırlar yoktur. Bunun yerine silik ve belirsiz geçişler sözkonusudur (Saussure'nin *craindre*, *avoir peur* ve *redouter*'i bu kategoriye girer).

b) Belirli bir dil topluluğu içerisinde, fonolojik sistemde sadece önemsiz farklılıklar vardır. Bu farklılıkları belirleyen faktörler ise gruplaşma olayları, yaş, cinsiyet, sosyal sınıf ve yöre gibi olgulardır. Sözcüğü yapısı daha geniş değişimler gösterir; ve bir dil topluluğunun fonolojik yapısı içindeki bir kısım birlikler, ortalama yakın bütün farklılıklar için geçerliken (başka bir deyişle, maksimum, ortalama ve minimum arasındaki fark küçükken), bu konudaki sözcüğü birliklerinin sayısı kişiden kişiye önemli derecede değişebilir. Bunun, her bir söz birliğinin kesin, sözlük anlamı üzerinde önemi vardır. Ne kadar az terim varsa, anlamları o kadar az kesin olur. Şu bilinmelidir ki kişi, sayı, hal, zaman, dilek ve aspekt gibi gramatik kategoriler fonolojik modele daha yakındır.

c) Dil toplulukları dış gerçeklik, sosyal yapı, yaşam biçimi bakımlarından farklıdır. Semantik sahası bu farklılıkları yansıtır (çağdaş toplumlarda bu bazen geçerliliğini yitirmiştir bile).⁶ Bir dil birliği farklı dillerde farklı alanlara ait olabilir. Patates, Fransa'da sebzeler arasında sayılırken, bir Almanya göre makarna ve pirinçle aynı sınıfa girer (yemeğin nişasta unsuru). Eğer belirli alanlar kendi genel

⁶ Rus akrabalık terminolojisi buna çok iyi bir örnektir. Bu çapraşık sistem, hala kırsal kesimde işlevini korusa da ondokuzuncu yüzyılda kullanımdan düşmüştür. Tolstoy'un *İvan İliç'in Ölümü* adlı eserinin üçüncü bölümünde beklenmedik şekilde *şırım* (karının kardeşi, karı tarafından kayımbirader) kelimesini *zcat*' (kızkardeşin kocası) ile değiştirmesi bu terminolojik karışıklığın sonucu olmalıdır. *Besi*'de (Deli. 2 kısım, 1 bölüm, 5 altbaşlık) Dostoyevski *kayınvalide* (kocanın annesi) anlamındaki *svetrov*' ile *gelin* anlamındaki *snoha* kelimelerini karışık kullanarak karakterlerinden birini şaşırtır.

terimlerini belirleyemezse, bu terimler patates örneğinde de olduğu gibi değişik karakterlerde ortaya çıkacaktır

d) İçkin (bir dile ve esere özel, immanent) analiz, referans bilgisiyle oluşturulmalıdır. Referans dış dünyayı ve zihinsel yapıları meydana çıkarır ve somut anlam olmaksızın her bir konuşucunun tecrübesi kendi referans çerçevesini tek ve aynı dil topluluğunda bile kendine özel bir şekilde renklendirir. Çok yaygın bir uygulamadır ki, eğer semantik veya leksik sahası çalışmaları bir dille ilgiliyse, bireysel farklılıklar dikkate alınmaz ve sonuçların kullanılan dilin genel özelliklerini yansıttığı varsayılır. İki veya daha çok dili içeren alanlar arası karşılaştırmalar, her bir alanın kendi dil topluluğu içinde geçerli olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Lenguistik göstergenin soyut ve genel olduğu prensibine bağlı kalarak, semantik çalışmaları *langue* yada dilyetisi (competence) alanına girer. Bununla birlikte, çevirmenler metinler üzerinde çalışırlar ve konuyu *parole* yada *bireysel dil davranışı* (performance) düzeyinde ele alırlar.

3 İster konuşmacı ve dinleyici, ister gönderici ve alıcı, isterse de kodlayıcı ve çözücü densin, iletişim mesaj oluşturan ve bu mesajı alan ve yorumlayan birilerinin varlığını zorunlu kılar

Eğer her iki kışı de aynı gramer kurallarını izler ve aynı sözvarlığına sahip olursa, mesaj olduğu gibi karşıya ulaşır ve iletişim başarılı olur. Fakat bu sevecen tablo, dil davranışı (speech act) tanımları ve pragmatik aracılığıyla ortaya konmuş karmaşık yapıları dikkate almaz

Basit bir örnek bu konuda karşılaşılabileceğimiz problemleri göstermeye yeterli olur. Bir ara üzerinde çalıştığım bir yazı için çok önemli bir bilgiye ihtiyacım oldu ve yardım için bir arkadaşımı aradım. Konuşmayı pek sevdiği için arkadaşımın üç yaşındaki oğlu telefonu açtı. Benim "babam evde mi?" soruma "evet" diye cevap verdi ve babasını çağırmadan telefonu oraya atıp gitti. Sorunun semantik yorumlanması doğrudur, ancak iletişim gerçekte başarılı olmamıştı.

Semantik teorisi kavranabilir ilk anlam (cognitive meaning) üzerine odaklanır, ve iletişimin amacına ve kinaye gibi yananamlara dair karmaşık oluşumları diğer disiplinlere bırakır. Şu söylenmelidir ki John Lyons, semantığe ilişkin kitabında doğrudan ve tam iletişim amaçlı eylemler (illocutionary act), yardımcı ve tamamlayıcı dil unsurlarına dayalı dilbilimsel olaylar (paralinguistik fenomena) ve çok çeşitli yorumlama düzeylerini inceler.⁷ "Semantik"i genel bir terim olarak kullanıyor gibidir. Daha sonra da, aynı kelimeyi "semantik"i kavranabilir ilk anlamla ilgili branş için bir alt-anlam (hyponym) olarak ele alarak geleneksel tavrı içine girer

⁷ J Lyons, *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977

Charles Bally, Albert Sechehaye ve bir Fransızca sentaks çalışması yapmış Hollandalı dilci Cornelis de Boer'in⁸ de temsilcisi olduğu Cenevre okulu özne (thème) ile özneye ilişkin yorum (rhème) yada özne (thème) ile "propos" teorisi hakkında oluşmuş yeni ve eski bilgiler arasındaki farkı özellikle vurgular. Bu teori, donuşumsal tasvirin gelişmiş şekli olarak tanıtılan on plana çıkarma (foregrounding) kavramının izlerini taşır. Belirleyici öğeler aynı olsa bile, farklı söz dizimi, farklı vurgu yada farklı yapılar özellikle belirtilmek istenenin yani fokusun değişmesine yol açarlar. Böylece bu, farklı noktaları okuyucunun yada dinleyicinin özel ilgisine sunan bir işaret olur. Kaynak dil ile amaç dil, bu özel etkileri gerçekleştirmek için aynı araçlara sahip olmadığı zaman, çevirmen kendini boşlukta bulabilir. Claude Hagège'nin çalışması gibi dillerin yapısal benzerlikleri üzerine yapılan bilimsel araştırmalar (typology) bu sorunun büyüklüğünü gösterir.⁹

Semantik ve çeviri arasındaki ilişkiyi daha fazla tartışmadan, Klaus Heger¹⁰ ve Luis Prieto¹¹ tarafından ortaya konan modeller hakkında birkaç söz söylemek gerekir. İkisi de dilyetisi (langue) / bireysel dil davranışı (parole) ilişkisel ayrımının ötesine geçmeye çalışırlar. Bu ayrımın, herhangi bir bağlam içi dil birliği (paradigmatic) göstergenin söz dizisi (syntagmatic) mesajına katılması sırasında görülen en belibaşlı engel olduğu ortaya çıkmıştır.

Heger, Saussurecü göstergiyi *signème* olarak adlandırır, ve ona göre, kabul edilen bu gösterge dilbilimsel birliğin işlevsel özelliğini (-emic character) vurgular. Gösterilen anlam, sözkonusu terimin doğrudan kullanılışı sırasında uygun ve ilgili olabilecek bütün öğeleri içerir (ayırddedici en küçük anlam özellikleri (*sème*) ve (*noème*) arasındaki fark Heger tarafından açıklanır, ancak konumuzla burada doğrudan ilgisi olmadığı için değinmeyeceğiz). Bağlama ve duruma dayalı olarak anlamlı birliklerinin sadece bir kısmı her bir unsurun gerçekte ayrı ayrı kullanışı olayıyla ilgilidir. Göstergenin (*signème*) bu gerçekte kullanılan parçasını Heger *sémème* olarak adlandırır. Biz bunu, bu teoriye göre, bir ayırddedici anlamı olan göstergenin (*signème* monosémisé) gösterilen anlamı olarak değerlendirebiliriz. Heger her bir *signème*'in bütün ayırddedici anlamsal özelliklerinin (*sème* ve *noème*) bir envanterini oluşturacak yöntem sunmaz. Yazar, Bernard Pottier'in¹² metoduna ve başka bir çeşit parça analizleri yöntemine bağlı kalabilir, ancak bu o kadar da önemli değildir. Hiç bir formal doğrulayıcı aracın olmayışı bütün bu yöntemlerin

⁸ C. de Boer'in *Syntax du français moderne*, (Leiden Universitaire Pers Leiden, 2. baskı, 1954 (1956)) adlı çalışması bu alıntı hakkındaki Cenevre Okulu'nun görüşlerinin güzel bir özeti vapar.

⁹ C. Hagège, *La Structure des langues*, Paris P.U.F., 1982.

¹⁰ K. Heger, "L'Analyse sémantique de signe linguistique," *Langue française* 1, no 4 (1969) s. 44-66.

¹¹ L. Prieto, *Principes de Noologie*, The Hague Mouton, 1964.

¹² B. Pottier, *Linguistique générale*, Paris Klincksieck, 1974.

en başlıca sorunu olmuştur. (Burada, Katz, Fodor ve onların *bachelor* (1. bekar, 2. üniversite mezunu, vs) örneği üzerine yapılan eleştirileri hatırlayalım.)¹³

Luis Prieto, Heger'in yaptığı gibi, Saussurecü temele dayanan yapısalcı geleneği izler, ama yaklaşımı farklıdır. Onun göstergesi, Saussure'un bir örnek olarak gösterdiği şema (*arbor*) gibi ayrı tek bir kelime parçası değildir, aksine Prieto'nun vurguladığı mesajın bütünüdür. Dilbilimde, eğer şartlar uygunsa bazı dilbirlikleri atılır ve mesaj bütün bir cümle olmayabilir. Prieto, teorisine gösterilenden (*signified*) başlar, çünkü o samimi olarak insanların konuşmaya başlamadan önce ne söylemek istediklerini bildiklerini söyler. Söyleyeceklerini ne şekilde dile getirdikleri bir çok faktöre dayanır ki bunlardan en önemlisi kullanılan dilin kendisidir. Bundan başka bağlam ve dildışı koşullar da dikkate alınmalıdır. Bundan başka, konu ve dilbilimi dışı koşullar da göz önüne alınır. Prieto'nun orijinalliği dilbilim dışı koşulları yorumlamasına dayanır. Ona göre, yalnızca fiziksel çevresi değil, aynı zamanda konuşmacının kişiliği, bilgiyi değerlendirışı ve konuşulan kişinin kişiliği ve kültürel gelenekler de dil davranışının dildışı oluşumunun bir parçasıdır. Bundan dolayı, konuşmanın bağlamına ve dildışı (veya Kuzey Amerika terminolojisinde dilbilimsel veya dilbilimsel olmayan) etkenlere dayalı olarak, aynı mesaj farklı göstericiler tarafından ifade edilerek farklı şekillere bürünebilir. Prieto yorumlama için de aynı yöntemi izler. Yorumlama aynı etkenlere bağlıdır ve bağlam ve dildışı koşullara dayalı olarak değişebilir. Öyleyse aynı gösterici (*signifier*), farklı farklı gösterilenleri (*signifieds*) karşılayabilir. Böylece, Prieto, içinde cümle ve ifadeyi bulunduran bir çerçeve yaratır. Bundan dolayı gerçek bir Saussurecü olarak bir dilin kendi sınırları içinde hareket eder, ve her ne kadar esnek koşullar kuşaklararası farklılıkları giderebilse de, yazarın açıklama ve tanımları esas olarak eşzamanlıdır.

Bir şey söyleme arzusu şeklindeki Prieto'nun başlangıç noktası, yorumcu okulun yaptıklarının aksine, semantik öğeyi derin yapıda gösteren dönüşümsel anlambilimcileri andırmaktadır.

Prieto, sözdizimi ile anlambilimi arasındaki ilişkiye dair ayrıntılara pek değinmez. Bu konu hakkındaki en geniş çalışma kuşkusuz Hollandalı dilbilimci ve slavisist Carl Ebeling'indir¹⁴. Ebeling kelime dizisi ve vurgu da dahil olmak üzere isteklilik (*intentionality*) esasına dayanırken sosyal dilbilimle ilgili ve bölgesel olduğu için iradedışı kalan verileri çalışmasının dışında tutar. Bununla birlikte, içinde doğru gramer modelini belirleyebilecek modelin (*discovery procedure*) ikiyüzden fazla kuralını içeren ve karşılıklı ilişkilerle soyut bir modelden oluşan bu

¹³ J. Katz ve J. Fodor, "The Structure of a Semantic Theory," *Language*: 39 s 170-216. Makale hakkındaki yorum için bkz. H. G. Schogt, *Sémantique synchronique: Synonymie, homonymie, polysémie*, Toronto University of Toronto Press, 1976 s 38-39

¹⁴ C. L. Ebeling, *Syntax and Semantics: A Taxonomic Approach*, Leiden: E. J. Brill, 1978.

çapraşık sistem, Ebeling'in teorisini pratik problemlerin çözümünde değerlendirecek bilim adamları için aşılması zor bir engel olur.¹⁵

Saussure'un göstergenin nedensizliği ilkesi ile buna karşı başkalarınca yapılan itirazları bile ele almadan oluşturduğumuz bu çok kısa özetten çıkaracağımız tablo mütercimlere aşağıda sıraladığımız nedenlerden dolayı pek ümit vermez.

1) Bir dile veya esere özel analiz o dile özgü spesifik kurallardan oluşmuş bir sistem ortaya koyar, ve bundan dolayı bu sistemle diğer sistemler arasında birebir ilişki görülmez.

2) Hiçbir yöntem o dile ait bütün ayrıntıları kapsadığını iddia edemez (en küçük anlamlı öğelerin gösterici (signifier) içinde bir yapı olarak belirtilmesi gerekemeyebilir).

3) Bir tek konuşma topluluğu içinde bile yorumlama ve biçim oluşturma bakımından oldukça büyük farklılıklar vardır.

4 Açıklayıcı, duygusal ve sosyal öğeler, iletişim sürecinde önemli olsa da isteklilik veya amaç konusundaki belirsizlikten dolayı semantik açıklamalara dahil edilmez.

5 Eşzamanlı karaktere sahip olduğundan dolayı, yapılan analizler zamanın sadece belirli bir dilimi için geçerlidir ve, bazen ideal olarak, bir konuşma topluluğunun sadece bir konuşma şekliyle ilişkilendirilir. Bütün bu süreç coğrafi olarak da belirlenmiştir.

6) Buna ek olarak, mütercimin uğraşacağı son darbe de Sapir-Whorf hipotezidir.

Hem çevirmen hem de çeviri teorisyeni olan bu şahısların dillerarası iletişimin ve çevirinin olabilirliği hakkındaki olumsuz düşüncelerle nasıl başa çıktıklarını ve çalışmalarında semantik teorilerin bir kısmından faydalanırken bir kısmından nasıl uzak durduklarını görmek ilginç olmalıdır.

Az önce zikrettiğimiz noktadan başlayalım. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hiçbir mütercim Sapir-Whorf hipotezini en aşırı şekliyle kabul etmez. Diller arası iletişimin ve çevirinin binlerce yıldır devam ettiği gerçeği Sapir ve Whorf'un yanlışlığını kanıtlar. Bazen evrensel dil kuralları buna karşı bir kanıt olarak kullanılır Ancak, bazı temel ilkeler dışında, (mesela André Martinet'in çifte-ifade 'double articulation', dilin alışılmış geleneksel karakteri, bütün dillerin özneyi ve yüklemi belirtme ve onları tanımlama özelliği gibi) bütün dil içi evrensel kurallar bir göreceliliğe sahiptir. Eğer bir dil A'yı gösteriyorsa, şurası (hemen hemen) kesin

¹⁵ Bkz. X Mignot'un Ebeling'in kitabının eleştirel tanıtması: *Bulletin de la Société de la Linguistique de Paris* 75 (2) s 49-52

ki o dil B`yı de gösterir. Mütercim için bu evrensel dil kuralları pek o kadar yardımcı olmaz. çünkü çevirmen her iki dille de uğraşmak zorundadır, şundan ki, eğer bu dillerden birisi A ve B`yi gösterse dahi öbürü sadece B`yi gösterir veya ne A`yı ne de B`yı gösterir.¹⁶

Boylece Sapır-Whorf hipotezi reddedilse dahi, mütercim gramatik yapı ve ifadelerin anlamları konusundaki farklılıklarla başa çıkmak zorundadır. Birçok çeviri elkitabı, bilinen analizlerle ortaya konan anlam değerlerindeki farkların, konuşma düzeyinde kaybolduğu ve gerçekte aynı anlamı belirtebileceğini dile getirir. Bir başka deyişle, işlevsel göstergenin (*emic sign*) en küçük ayırdedici semantik özelliklerinin (*sème*) tamamı farklı dahi olsa birbiriyle ilgili ayırdedici semantik özellikler (Heger'in *sémème du signe monosémisé*) aynı anlama gelebilirler. Bir ayırdedici semantik özellik kaybedildiği takdirde anlamı dengelemek için o özellik aynı cumlenin bir başka yerine eklenebilir.

Kaynak dilde isteğe bağlı, amaç dilde ise zorunlu olan bir özellik kaynak metinde belirtilmediği takdirde ortaya özel bir durum çıkar. Kaynak metin tarafından gösterilmeyen bilgilerin mütercim tarafından eklenebileceğine işaret eden Roman Jakobson, zorunlu bilgidен zorunlu olmayana doğru bir geçişin her zaman yapılabileceğine ve bu boşluğun her zaman benzer tanımlar veya yeni türetilen sözcüklerle doldurulabileceğine inanır.¹⁷ Edebiyatta, bu tür çözümlerin kaynağın estetik değerine zarar verip vermeyeceği tartışmalıdır. Çevirmenin kendisi ağır ve çözülmesi zor bir noktayı metinde koruyup korumamaya, onu benzer bir unsurla değiştirip değiştirmemeye veya onu tamamıyla çıkarıp çıkarmamaya karar vermek zorundadır. Onun bu konudaki kararı, tercüme yaptığı toplumun düzeyine ve eğilimlerine bağlıdır. Kaynak dili çözdükden sonra amaç dilde bir dilçözücü (*encoder*) olan bu kişinin rolü onu Prieto'nun gösterdiği pozisyona yerleştirir, yani mesajın butunü, alıcıda varsayılan bilgi düzeyine, onun sosyal ve eğitim geçmişine ve hata onun beklentilerine uygun hale getirilir.

Bütün bu yorumlar çeviri teorisi için sağlam bir temel yada en azından bir başlangıç noktası oluşturur mu? Dilbilimcilerin yaptıkları mevcut çalışmaların sonuçları dikkate alınırca bu soruya verilecek cevap, zihnimizde var olan tercüme anlayışına göre, ya açıklanabilir bir evel veya açıklanabilir bir hayırdır. Somut anlamın yoğun, yani o anlamı gösterme işlevi dışında görevi olmayan ifadelerin baskın olduğu metin için semantik teoriler yararlı olur. Bu, aynı zamanda, anlamın çözümlenip nakledilmesi gibi çifte işlevin açıklanmasını da yerine getirir. Edebi metinler için, edebiliğin tam kendisi semantik alanın dışında kalır. Her ne kadar bu

¹⁶ Evrensel dil kurallarının sınırları konusunda ayrıntılı açıklamalar için dipnot 8`de zikredilen Claude Hagège`ye bakınız.

¹⁷ R. Jakobson, "On Linguistic Aspects of Translation." *On Translation*, editor Reuben A. Brower, New York: Oxford University Press, 1996 (1959), s. 232-239.

gerçek, metnin birincil anlam unsuru bakımından önemini korusa da, semantiğin önemini büyük ölçüde azaltır

Bundan dolayı, çeviri hakkındaki dilbilim teorilerinin uygulanabilirliğinin olmayışı şaşırtıcı olmamalıdır. Çeviriyle ilgili teorik çalışmalar yapan bilim adamları birçok durumda genel bir teori ortaya koymazlar, ancak belirli çeviri yöntemleriyle ilişkilendirilmiş bir dizi halinde teorik gözlemler yaparlar. Bu çalışmalar kendilerini bazen bu başlıklarda gösterirler: *Problèmes théoriques de la traduction* (Tercümenin Teorik Problemleri)¹⁸, *Traduire: Théorèmes pour la traduction*¹⁹, *Linguistic Theory of Translation* (Tercüme Üzerine Dilbilim Teorileri)²⁰ gibi örneklerde ise, başlık eserin şu veya bu şekilde bağımsız ve aralarında ilgi kurulmamış çeşitli konulardaki bölümlerden oluştuğu gerçeğini okuyucuya duyurmaz. Nida²¹ ve Nida ile Taber²² çeviri problemlerine dair daha tutarlı ve geniş analizler yaparlar. Ancak bu yazarlar bu çalışmalarını kendilerini sadece belirli bir metinle, İncil'le sınırlayarak yapabilmişlerdir ve bunun sonucunda, bu çalışmalar bir sanat çalışması yerine eğitici, yönlendirici, ikna edici ve inançları değiştirici bir metin yaratma şeklinde algılanmışlardır. Bundan dolayı çevirmenin verdiği bazı kararlar herhangi bir soruna yol açmaz. Onlar Antoine Berman'ın *l'étrangeté du texte*²³ dediği şeyi savunmazlar, bunun yerine kendi tercümelerini amaç dilin sistemine uygun hale getirirken deyimleri ve mecazi söyleyişleri olabilecek en yakın ve eşit karşılıklarıyla veya eşit sayılabilecek ifade şekilleriyle tercüme ederler. Böylece mesajın açıklığı öne çıkar. Yani dil düzeyi ve üslup, orijinal metnin düzeyinin ne olduğu gözetilmeden, mesajın yöneltildiği okuyucunun düzeyine uyartılmalıdır.

Boylece Nida ve Taber sayesinde, özel metin ve özel dinleyici/okuyucu sahalarına girmiş bulunuyor, dilbilimin genel uğraşı düzeyini geride bırakmış oluyoruz. İşte tam bu sebepten dolayıdır ki semantik teoriyle edebi metin çevirisi arasında çok az bir ortak yön vardır. Semantik açıklama genel olarak geçerlilik ve sistemlilik üzerine kurulurken, edebi tercüme, kaynak metnin bireysel dilinin sadece semantik bakımından değil metinde önemli olduğuna inanılan bilinçli veya bilinçsiz bütün veriler bakımından analizini gerektirir. Şurası açıktır ki Brian Fitch'in birden çok dili içeren megatipi dilbilimsel açıklamaların dışında kalır.²⁴ Ne

¹⁸ G Mounin, *Problèmes théoriques de la traduction*, Paris Gallimard, 1963

¹⁹ J R Ladamiral, *Traduire Théorème pour la traduction*, Paris Payot, 1979

²⁰ J C Catfort, *A Linguistic Theory of Translation*, London Oxford University Press, 1965

²¹ E Nida, *Towards a Science of Translation*, Leiden E J Brill, 1964.

²² E Nida and Ch Taber, *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E J Brill, 1969

²³ Bkz A Berman, "La Traduction comme épreuve de l'étranger," *Texte: Revue de critique et de théorie* 4 (1985)

²⁴ Bkz Brian T Fitch, "The Status of Self-Translation," *Texte: Revue de critique et de théorie* 4 (1985)

François Péraldi'nin *r érectil*'i²⁵ için, ne Michael Riffaterre'in *purée septembrale*'i²⁶ için, ne de Solange Vouvé'nin açıkça belirttiği gibi *Finnegans Wake*'in²⁷ çevirisi için genel bir dilbilim teorisi vardır. Fakat, pek tabii diğer tercüme teorileri mecuttur. ancak çoğu zaman bunlar belirli edebi metinlerle uğraşırlar ve estetik, psikolojik ve bilinçaltı gibi özellikleri önplana çıkarırlar. Ve bu çalışmalar sıklık, tercümenin birincil semantik anlamının zaten varolduğunu baştan kabul ederler.

Şunu kabul etmeliyiz ki, semantik teorilerle uğraşan dilbilimciler, edebi eser mütercimleri ve edebiyat eleştirmenleriyle aynı kaygıları taşımazlar. Bununla birlikte, bu düşünce, dilbilimcilerle edebiyat uzmanlarının birbirlerini dinleyip birbirlerinin görüşlerini anlamaya çalışmalarının yararlı, hatta önemli olmadığı şeklinde de anlaşılmalıdır.

²⁵ Bkz François Péraldi, "Corps du texte et corps érotique," *Texte: Revue de critique et de théorie* 4 (1985)

²⁶ Bkz Michael Riffaterre, "Transposing Presuppositions On the Semiotics of Literary Translation," *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, Editors R. Schulte ve J. Biguenet, Chicago University of Chicago. 1992, s. 204-217

²⁷ Bkz Solange Vouvé, "Aux limites du langage, aux limites de la traduction *Finnegans Wake*," *Texte: Revue de critique et de théorie* 4 (1985)